

HAJAVASS MIKLÓS*

A tudomány- és technikatörténet a MTESZ-ben

Tisztelt Konferencia, Kedves Kollégák!

Mi magyarok, ma, egy értékeiben, gazdasági rendszerében, kultúrájában átformálódó helyzetben keressük a megélhető jövő, a kibontakozás útját. Amikor ezt tesszük, akkor tulajdonképpen két kérdést kell megválaszolnunk: mik azok a társadalmi-, gazdasági mozgató erők, ezen belül mik azok a jövőt meghatározó aktualitások, amik a társadalmi-gazdasági fejlődést alapvetően ma meghatározzák, amely dinamikáját használva előbbre léphetünk.

Másrészt azonban keresnünk kell azt is, hogy mik azok az időtálló invariánsok, amelyek a magyar helyzetet, történelmi lehetőségeit megszabták és meg fogják szabni ezután is.

Úgy gondolom, hogy az első kérdésre tárgyyszerű kitekintés, helyzetelemzés, az utóbbira a történelmi múlt vallatása ad választ. A múlt vallatásának több útja van. Tehetjük, ahogy az archeológusok: ásóval, csákánnyal, tehetjük szerény, szorgos munkával, ahogy bibliofilekbe merülve a filológusok, történészek teszik, és tehetjük egyszerűen meditálva, átélve, meghallgatva: mit üzen nekünk a múlt. Meg kell értenünk a múlt üzenetét, hiszen tudjuk, hogy fecseg a felszín, de a mi feladatunk a mélyre, az igazi lehetőségek birodalmába hatolni.

Én, aki itt dolgozom a MTESZ Kossuth téri székházában, időnként kinézek a Dunára, s átsuhan a kérdés, mit is üzen a múlt. A múlt számomra azt mondja, hogy a magyar történelem – noha köztéri szobraink elsősorban kardos, hadvezéri pózban jelenő alakokat jelenítenek meg – elsősorban a dolgozó, alkotó nép történelme. A serény földművesé, aki gabonát, kenyeret adott eleinknek, a dolgozó iparosé, aki megmunkálta az ezüstöt, és azé az érzékeny művészé, aki dalt fakasztott, versben buzdított. Úgy gondolom, hogy a magyar történelem elsősorban a gazdaság és a művelődés története.

Ha igaz az, hogy a magyar történelem meghatározóan a gazdaság és ezzel összefüggésben a technika története, akkor számba kell vennünk a magyar gazdaság- és technika-fejlődés fő vonalait. Az Árpádoktól kezdve – jól tudjuk, hogy – a magyar gazdaság külkereskedelmi deficittel dolgozott. Külkereskedelmünkre kezdetektől jellemző a nyersanyag export és a késztermék import. Pontosan tudjuk azt is a múltból, hogy mindig tőkehiányunk volt. Nem hiába hívtuk be országunkba a „Fuggereket”, akik tőkét hoztak. Szent István korától kezdve megjelentek itthon a külföldi szak-

* A Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ) elnöke, Budapest V. ker. Kossuth Lajos tér 6–8.

emberek, akik technológiát importáltak számunkra. De ezzel együtt és ennek ellenére, azt is büszkén mondhatjuk, hogy az importált tudás nem maradt zárvány, mindezt a szellemi tőkét asszimilálni tudtuk. Az, hogy ezüstöt exportáltunk, azt is mutatja, hogy európai szintű bányaművelési kultúránk volt. Híres boraink azt jelentették, hogy korszerű szőlészeti művelési rendszerünk volt. Városaink, kiváltképp mezővárosaink, a nagy kereskedelmi utak mentén jöttek létre, jelezve azt, hogy élénk kereskedelmünk volt. Utaink az Európa-közi árucseré meghatározó vonalai voltak. Gabonatermelési adottságaink világhírű malomipart teremtettek, és amikor vasút telepítésébe kezdtünk, vasútjaink a nemzetközi piacon élvonalat jelentettek.

Asszimilálni tudtunk tehát, sőt amikor békeidő volt, szellemi nagyjaink hamarosan a világ élvonalába emelkedtek. Úgy gondolom, hogy *Bolyai* nemcsak matematikusként volt jelentős. Amikor „semmitől egy új világot teremtett”, akkor nemcsak egy új matematikai axiómarendszert teremtett, hanem a társadalom újraformálásának alapjait is felvillantotta. Az Osztrák–Magyar Monarchia szellemileg inspiráló légköre a századforduló tájékán eminens kutatókat produkált Bécsben, Prágában, Budapesten. És *Neumann János*, akire mi úgy tekintünk, mint a modern számítógép feltalálójára, nemcsak egyszerű technikai eszközt talált föl, hanem – amint egyre inkább látjuk – egy újfajta társadalomszervezés, együttműködés alapjait vetette meg. Időskori munkái világosan jelzik, hogy ő egy új társadalom vízióját készítette elő.

A múlt üzenete tehát, itt a Dunát hallgatva az, hogy a szellem e talajon magasra volt képes szökkenni, ha hagyták. Itt vannak igazi erőforrásaink. A MTESZ, mint civil szervezet, amely megtestesítője a már hivatkozott néma, de szorgosan alkotó társadalomnak, mindig büszkén vallotta ezt a történelmi örökséget és mindig hirdette azt, hogy fontos feladatunk ezen üzenetet hordozó múltnak az ápolása, ennek az üzenetnek a folyamatos kibontása.

Ezt bizonyítja például Tudomány- és Technikatörténeti Bizottságunk – fő szervezője jelen összejeövetelünknek –, amely immár 25 éve munkálkodik. Tagjai sorában 28 egyesületünk képviselői vannak jelen, együtt területi szervezeteink technikatörténeti kutatóival. Bizottságunk együtt dolgozik a Tudományos Akadémia illetékes bizottságával és az Orvostörténelmi Társasággal, mert a MTESZ-nek tudatos hitvallása az, hogy nincs izolált természettudományi-műszaki kultúra. A művelődés, a kultúra, a tudomány egyetlen nagy folyam, amelyben az orvostudomány, az alaptudományok és a művészet eredményei együtt, egymást áthatva áramlanak.

A Tudomány- és Technikatörténeti Bizottság nagymértékben alapoz egyesületeink öntevékeny munkájára is, ahol lendületes szervező, feltáró munka folyik. Egyesületeink hihetetlen lelkesedéssel segítik mindazt a gyűjtő, rendszerező munkát, amely a múzeumokban folyik. A Közlekedési Múzeum, Postamúzeum, Elektrotechnikai Múzeum mind-mind számos támogatót kap egyesületeinktől. Nagy örömünkre szolgál, hogy úgy tűnik, a Műszaki Múzeum végre megkapja méltó elhelyezését. A Természettudományi Múzeum most nyitotta meg – új helyen – kapuit. Egy újabb fontos láncszem töltheti be fontos nevelői funkcióját. A szentendrei Skanzen tímárházának kiépítésében rokon szakmai egyesületünk tevőlegesen vett részt. Néhány egyesületünk relikviákat gyűjt, próbál megmenteni. A Neumann Társaság számítógépeket, a mezőgazdászok mezőgazdasági gépeket. Az Eötvös Loránd Fizikai Társaság létrehozta a Csodák Palotáját, ezt a valóban csodát, és a textilesek a Textilmúzeumot mentik meg a jövő számára. E gyűjtő munkán túlmenően, folyóirataink állandó rendszerességgel emlékeznek meg történelmi nagyjainkról, munkásságukról, és időszakosan bemutatják a nagy magyar műszaki alkotásokat. Jó partnereink közé tartozik az Országos Műszaki Információs Könyvtár és Központ, magyar műszaki információk kiválóan kezelt gyűjteménye. Örömmel hallottuk művelődési miniszterünktől egy héttel ezelőtt e helyet tartott expozéjában, hogy megnyílik a magyar elektronikus könyvtár is, amelyet szívesen támogatunk alkotó munkánkkal.

Tudománytörténeti bizottságunk most vetette fel az emlékhelyek, műemlékek és műtárgyak kataszterének a megalkotását, amely munka során nagymértékben szeretnénk alapozni a területi iskolák, a fiatalság gyűjtőmunkájára. Feltett szándékunk az, hogy odaát a Duna másik oldalán, a Fő utcában panteont állítunk fel a kiemelkedő magyar természettudományi és műszaki alkotók számára. Itt nem annyira a műtárgyakon lesz a hangsúly, mint inkább a személyes alkotómunkáknak akarunk emléket állítani.

E gondolatnak a jegyében vetettük fel, mintegy egy évvel ezelőtt azt, hogy legyen Magyarországon a tudománynak és az alkotásnak egy ünnepnapja.

Örömmel olvastuk ezt a kezdeményezést az OMFB műszaki-fejlesztési politikájában, és örömmel olvastam az Akadémia elnökének a nyilatkozatát, amelyben már csak azon hezitált, hogy vajon inkább Bolyai, vagy inkább az Akadémia születésnapján legyen-e ez a nap. Örömmel érzékelttem elnök úr nagyszerű történelmi-politikai érzékét. Az általa fölvetett november 3. egyszerre évfordulója a nemzetközi hírű magyar tudomány megszületésének – Bolyai ekkor írta híres levelét, amelyben új világot teremtett – és *Széchenyi István* nagyjelentőségű javaslatának.

Összefoglalva azt tudnám mondani, hogy hitem szerint a tudás és a kultúra az, ami a magyar jövőt jelentheti. Ez annál is inkább így van, mert a világ egy újfajta társadalom felé halad, az információs társadalom felé, amely elsőként éppen ezt az erőforrást nemesíti fel. Azok, akiknek ebből az erőforrásból van, előre fognak menni, azok, akiknek ebből nincs és nem tudják megszerezni, le fognak maradni. Ebből a nézőpontból magam elismeréssel adózom a Művelődési és Oktatási Minisztérium nagyívű kezdeményezésének az iskolák informatizálásával kapcsolatban. Azt hiszem, hogy az elképzelés történelmi léptékű, mely hasonlítható a nagy magyar iskolareformokhoz.

Hölgyeim és Uraim!

Köszönöm figyelmüket, s ezzel az ankétot megnyitom. Átadom a szót *Glatz Ferenc* elnök úrnak.